

A fejedelmi ajándék! **NÉGYEZER ÉV KIRÁLYI KINCSEI**

KORONÁK KINCSEK ÉKKÖVEK

Perutól
Thaiföldre,
Londontól
Velencéig,
sírokból,
palotákból,
a tenger
fenekéről
és modern
ötvösök
műhelyeiből

**KORONÁK,
KINCSEK,
ÉKKÖVEK**

336 oldalon
6500.- Ft

OFFICINA '96 KIADÓ • 1088 Budapest, Szentkirályi u. 34.
Tel.: 266-64-83, 267-07-12 • Fax: 317-76-60

Galló Béla

SPIONJÁTÉK

Kezdetben vala, amit Nadas Péter írt (Szegény, szegény Sascha Andersonunk, Nappali ház, 1992/1.), de ezt a remek, fénycsóva erejű esszéit mintha elfeledték volna kissé. Minden híresztelés ellenére úgy látszik, emberi teremtmény a liberális magyar elitértelmiségi is: más az érzékenysége, ha ügynökproblémája (viszonylag) távoli, és más, ha testközelben. A hazai közéletben volt már pár lebukás, ám egyik sem okozott olyan értelmi-érzelmi-morális galibát, mint amilyen most gerjed az egykori demokratikus ellenzék köreiből, az ÉS november 12-i számában megjelent Tar Sándor–Kenedi János féle levélváltás miatt.

A villám ezúttal a házba csapott.

Tar Sándor, a méltán nemzetközi hírű magyar író nyilvánosan vallotta be ügynökmúltját az általa megfigyelt Kenedi Jánosnak, aki ezt nyilvánosan megbocsátotta neki. Mert hogy szerinte a régi rendszer, az volt a bűnös, Tar csupán – ha nem is ártatlan, de mindenképp – áldozat.

Az ítéletkezés, az itt a vitakérdés, valamint a megbocsátás módoszatai.

Nadas említett esszéjének egyik fontos gondolata, hogy akár megbocsátunk valakinek, akár nem, az ítéletkezés ropant nehéz. A nehézség emberi gyarlóságunkból, a morál ingatagságából, az egykori, kettétöbbsződött világ kölcsönös egymásrautaltságának nyomásából fakad. (Erich Honecker Helmut Schmidt támogatása nélkül nem tudta volna az NDK-t fenntartani, figyelmeztet Nadas; és mi is emlékszünk rá: 1963-tól a Nyugat előbb tessék-lássék módon, majd udvariasan, később pedig szinte viharosan tapsolt a korábban egyszerűen csak tömeggyilkosnak becézett Kádárnak.) Az író ennél is tovább megy, és hátborzongató elemzését adja minden idők titkosszolgálati logikájának. Az ügynök – írja – „olyan ember, akit az állam, saját jól felfogott érdekéből nem tornából, hanem erkölcsből mentett fel. S ha az államnak jól felfogott érdeke szerint holnap is fel kell mentenie valakit erkölcsből, akkor ma nem leplezhet le egy másikat”. És persze mégis leleplez, hiszen: „Bizonyos akták és bizonyos emberek most közprédára vannak bocsátva, s ez is része az apatikus számításnak.” Az államnak tudniillik soha sincs lelkifurdalása. Fel van oldozva alóla. Mégpedig általunk. Örökre.

Vagyis nézzünk előbb a világ kulisszái mögé, és főleg nézzünk a tükörbe.

Nehogy félreértés essék: Nadas korántsem menti fel a barátairól jelentő keletnémet költőt, Sascha Andersont, „mindössze” bevezet minket az ítéletkezés emberi, morális

plastform®
BETŰ- ÉS FORMATERVEZÉSI KFT.

1064 Budapest, Izabella utca 80.
Telefon: (36-1) 331-2114, Tel./Fax: (36-1) 331-2114
Home page: www.datanet.hu/plastform
E-mail: plastfor@mail.datanet.hu

plasztikus betűk
különböző méretben
plexi- és
Kömmerring-lemezek
öntapadós plasztikus betűk
információs rendszerek
AZONNALKAPHATÓK

és politikai bozotosába. Az ÉS-ben zajló vita nem merész-kedik ilyen mélységeig, túl sok benne az értelmiségi belterj, a „baráti” oldalgóság, nevezzük nevén: a liberális „belpolitika”.

A disputának mégis jelentős hozadéka, hogy a politikai logikával szemben a civil szféra öntudatát erősíti. Emlékezzünk csak: a rendszerváltás hajnalán a magyar ügynökségi azzal indult, hogy egy politikus (állítólag) átadta az ügynöklistát egy másik politikusnak, a régi miniszterelnök az új miniszterelnöknek. Utóbbi keze tán még hozzá sem ért a titkos papírokhoz, máris felmerülhetett benne a kétség, vajon az igazi, a sem nem szűkített, sem nem bővített listát kapja, illetve összeállítható-e egyáltalán efféle iromány. Miért ne? Végére az átmenet hosszú volt, a titkosszolgálati technika meg, azt mondják, boszorkányos – és ha valakik, hát a politikusok nagyon szeretik a nekik megfelelő módon filézett valóságot. Mindenesetre e „lovagias” ajándékkal (vagy kiszivárogtatott álhírel) nyomban eldőlt, hogy az ügynökkérdés politikai küzdelmek tárgya lesz, s az erkölcs meg a jog – a szakadatlan szóvirágok s néhány hamvába holt becsületes kísérlet ellenére – csak tessék-lássék bábáskodik körötte. Alig néhány politikust zavart csak, hogy ezzel a pártállam kidobható fülesei, ha akaratlanul is, de tovább szolgálnak – immár nem az elvtársak aktív, hanem az urak huncut játszmáinak passzív eszközeként.

Ne lálaljunk most át azon a gyanútengeren, amit a nagy maszatalódsi résztvevői egymással szemben produkáltak, s amelynek árnyalt minősítésére van egy tömör, bár kipontozandó magyar kifejezés: sz... Elégedjünk meg annyival, hogy e végenincs belterjes játszadózás közben a civil tisztánlátás esélyei mind jobban csökkentek, miközben a napi politika úri magasában ez csupán korlátozott számú istenkét érdekelt. Így aztán némi civil kurázsival megállapíthatjuk: a politikai elit mára már eljátszotta ügynökzetonjait. Az ő hajójuk elment, mert a szpiónjátékban Magyarországon jó pár megoldás lehet még komoly – kivéve a politikait.

Eme illúziótlan felismerés hozta létre – nem kis harcok árán – a Történelmi Hivatal, amely, ha korlátok között is, de biztosítja, hogy a civilek élhessenek információs önrendelkezési jogaikkal. Az ÉS ügynökvitája egyben arról is szól: tovább kéne tágítani ezeket a korlátokat.

Leegyszerűsítve és sarkítva, a disputa során eddig három tipikus civil álláspont bontakozott ki.

Nevezzük az egyiket az *utálkozva ítélező* civil hozzáállásának. E pozíciót legkeményebben **Eörsi István** képviseli, és nem mondhatni, hogy kéréletlenlensége máról holnapra alakult volna ki. **Eörsi** a nyilvános megbélyegzés ségyene és a kálváriajárás bizonyossága nélkül senkinek sem hajlandó megbocsátani, mert aki besúgott, az besúgó, és csak ha ezt a tényt napvilágra hozzák, azután lehet a muslincát a dögléggel összehasonlítani. A börtönviselt és a börtön után is hajlíthatatlan ellenzéki álláspontja ez, de véleményét – hiteles múlt hiányában – csak a fajsúlytalanság ódiúmat magunkra vállalva lehet osztani. **Eörsi** nem alkuszik, mert ő: **Eörsi**. De nem mindenki az. Ha másként lenne, neki kihullanának a legszebb pávatollai.

A következő, még kihívóbb, bár ellenkező előjelű nézet Tamás Gáspár Miklósié. Nevezzük a *jobb híján spongyát rá* megbocsátó aktusának. Ebben az átgondolt gestusban –

túl a politikai, szociológiai és lélektani éleslátáson – van valami Aljosa Karamazov-i. TGM „a magyar nép lelki egészsége érdekében” a Történelmi Hivatal irattalományának Dunába süllyesztését ajánlja. Mint mindig, érvelése során sokakat lebunkóz, miközben csillagokat szór, ám így is képes megvilágítani az ügynökkérdés mélyebb dimenzióit. Rámutat az olcsó bűnbak szindrómára, s azt kérdezi: „ugyan miért lett volna »rosszabb« a »konspirált« tmb., mint az önként és dalolva szolgáló főszerkesztő, kutatóintézeti és médiapárttitkár, filmgyári vezér, Kossuth-díjas akadémikus, vezérkari tiszt, béketanács-elnök és utólag »polgárinak« alított, érdemrendekkel ékesített, TMB-től fémjelzett, »pártonkívüli bolsevik« (sötétkéék blézer, Skoda, halk zsidóság)?” S ő mondja ki (végre) azt is, hogy az ügynökkérdés politikai maszatalása a régi rendszerhez való viszonyunk elemi tisztázatlanságaiból is következik. „A nemzetnek az elmúlt rendszer iránti elfojtott haragja (ill. büntudata, rossz lelkiismerete) azokra a szerencsétlen emberekre... irányult, akiket az ávó, a titkosszolgálat »beszervezett«, azaz együttműködésre kényszerített.” S habár meggyőződésem, hogy Rákosi és Kádár, Kádár és Brez-

nyev (Ceaușescu, Ulbricht stb.), ennél fogva az ávó és a kádári cégek, valamint ez utóbbiak és a KGB (Stasi, Securitate stb.) között illik némi történelmi különbséget tenni, ettől a fenti megállapítások igaza nem változik. Tamás Gáspár Miklós tehát az elmulasztott, ma már lehetetlen teljes tisztánlátás, a nép lelki egész-

sége s nem utolsósorban a Bezzeg elvtársak egérútja miatt stornírozna, s ez megfontolandó; csakhogy eközben meglehetősen nagyvonalúan kezel valamit.

Márpedig ez a valami igen fontos dolog. Rádadásul úgy is figyelembe vehető, hogy az ember nem zárja ki általa sem a tudatos felejtés, sem a nyilvánosság lehetőségét, csak épp a döntést nem a politikusra, nem is a besúgóra, hanem a kissé elfelejtett főszereplőre, a besúgottra bízta. Aki, ugye, az esetek többségében nem obsitos forradalmár, nem a nép lelki békéjét féltő, nagyvonalú értelmiségi – „csupán” a konkrétan érintett civil. Aki bizonyára meg tudja különböztetni – és joga is van megkülönböztetni –, hogy a besúgó személyében „élő lehallgatókészülékkel” akadt-e dolga vagy bizalmával visszaélő szeretővel, rokonnal, barátal, továbbá, hogy a visszaélés milyen kényszerek, netán előnyök miatt következett be, s milyen mértékű volt. És aki majd eldönti, megbocsátja-e, elfelejtheti-e az árulást, avagy nyilvánosságra hozza. Nem lista kell ide, hanem hogy „az állam vegye komolyan az egykori megfigyelték jogait”. Ekként foglalható össze a *konkrétan mérlegelő* Kis János és Haraszti Miklós ügynökügyi álláspontja.

S bár jó megoldás aligha van, az eddigi ÉS-vitában velük lehet a leginkább egyetérteni. Az ügynökkérdést, nincs mese, bármily kínos is, ha már, akkor civilizálni kell. Persze – és ebben Tamás Gáspár Miklósnak igaza van – ez sem nem igazságos, sem nem kockázatmentes. Mégis, a saját múltjáról mindenki tudhassa meg azt, amit akar. Sétáljon be a Történelmi Hivatalba, akit érdekel.

De – képletesen szólva – hóna alatt a Sascha Andersonnal. Mert hogy is írja Nádas? „Nem nagyon tudok elképzelni olyan önvizsgálatot, amelyet a másik ember vizsgálatával kezdtem el.”

*Bár jó megoldás aligha van,
az ügynökkérdést,
bármily kínos is, ha már,
akkor civilizálni kell.*